

šče preneslo v prvotni grad Mauerburgov Branek, je zgubil tudi grad priviligirano krvno sodstvo.

Lastniki Dolnjega gradu so bili nekako od l. 1600. dalje znani hrvatski grofi *Draškovići*. Ok. l. 1671. pa je moral Gašpar Drašković zaradi denarnih stisk odprodati velik del svojih posestev ter je imel grad v tem času več solastnikov. Po smrti Gašparja Draškovića sta prodali l. 1686. njegovi hčeri Julijana in Marija svoje deleže Tomažu Ignacu Mauerburgu st., graščaku v Braneku in je ta rodbina pozneje (l. 1719) prišla v posest Dolnjega gradu. Tudi lastniki Dolnjega gradu so imeli s svojimi podložniki često hude spore ter jih v svojih denarnih stiskah izžemali. (Kovačič, Ljutomer str. 156—157, 193—201 i. dr.) Domnevno so lakomni graščinski sodniki izrabljali te razmere v gradu in v trgu v svojo korist in je bil to najbrže eden glavnih

nihi vzrokov, da so se prav v tem času čarovniški procesi v Ljutomeru tako razširili.

5.) *Gornja Radgona*. Starodavni grad Gornja Radgona je bil last deželnih knezov, ki so oddajali grad in z njim združeno deželsko sodišče v najem raznim zaslužnim plemiškim rodbinam. V času čarovniških procesov so imeli grad v najemu knezi *Eggenberg* (1623 do 1717), ki pa so imeli tu navadno samo svoje upravitelje. Opis gornje-radgonskega deželskega sodišča iz leta 1618. pravi, da je šla meja sodišča od radgonskega predmestja ob Muri do Spod. Krapja, odtod preko krapenskega polja do poti nad Šalinci, odtod pa proti Sv. Križu do Kamenšaka, kjer so se stikali okraji Gornja Radgona, Ormož in Ptuj. Na zapadu je segalo sodno ozemlje nekako do Obrajne (Halbenrain). (Kovačič, Ljutomer str. 211, 260 i. dr.)

*Frances Anne Allen**

Kaj pa ženska moda?

Čeprav se nam zdi neverjetno, je vendar nesporna resnica, da so bili časi, ko se ženska moda ni izpreminjala vsako sezono. Današnja žena težko razume, da je ena in ista moda trajala dvajset let, kakor n. pr. v letih 1800 do 1820, ko je ves omikani ženski svet po vzorcu Madame Récamier favoriziral grške linije. Navadna toaleta je bila podobna današnjim nočnim oblekam in dame na ulicah so imele videz, kakor bi jih nenadoma ponoči vzdramil ogenj v hiši in bi zbežale v zadnjem trenutku na cesto, oblečene zgolj v tem, kar je ravno najnujnejše. Madame Récamier je rada lenuharila in moda, ki jo je ona upeljala, je bila za to kakor nalašč. Njen režim v modi je trajal dvajset let, toda njegov vpliv se je čutil tudi pozneje vse do l. 1837, ko je zasedla angleški prestol kraljica Viktorija, ki je bila precej okrogla gospa. Nji na ljubo je nastopila moda, ki je zakrivala telesne forme z raznimi priveski, obeski in lišpom; v tem je tičalo nesrečno žensko telo nekako do l. 1909.

Pod obsežnim, vzvalovanim krilom je nosila takratna dama tri spodnja krila:

* Glej članek istega avtorja v 6. številki našega časopisa.

flanelasto, eno iz težkega moire in tretjo iz trde svile. Potem še težke hlače, nadaljnji neizogiben del ženske toalete pa je bil steznik, ki je ženske dolgo držal v babilonskem ujetništvu. Izpod ogromnega krila so gledali grdi čevlji in progaste nogavice, dočim je na glavi čepel smešen klobuček. Kako so se mogli močje takrat zaljubiti v ženske, nam je še danes uganka. Viktoriansko krilo je trajalo nekako do l. 1875. Nato je nastopila izprememba v tem smislu, da je bilo krilo spredaj malce nabrano. Upeljali pa so zopet Cul de Paris. Čez nekaj časa so se rokavi nenavadno povečali; krojači so jih še okraševali s čipkami, kar jim je dalo še večji obseg. Prijubljene barve so bile kričeče zelena, rdeča in škrlatna.

Za ustvaritelje mode je moral biti žalosten trenutek, ko so spoznali, da je navaden mehaničen izum, ki nima nič skupnega s svetom mode, povzročil nazadovanje Cul de Parisa in naposled njegov konec. Skromni velociped ali kolo je bil vzrok, da so jele ženske odlagati Cul de Paris. Kolesu bi bilo treba postaviti zlat spomenik, prav tako kadi za kopel. Vedite namreč, da ljudje v tistih časih niso preveč prijetno dišali. Kopanje takrat ni bilo v modi. Ko so se

ženske začele voziti na kolesu, je nastala potreba kopanja, in tako je bicikelj postal oče našega zdravega rodu. Zdaj so se jela v modi pojavljati dvodelna

Ženska moda v XIX. stoletju

(Sposoba slikarja-grafika P. Jazbinca)

ženška krila, karnirane bluze in smešni klobučevinasti klobuki. Krog l. 1900., ko je umrla kraljica Viktorija, je nastal popoln preobrat v ženski modi. Trajal je celih trideset let, moda se je izpre-

minjala vsako leto in krojači so prihajali skoraj vsak dan z novimi načrti in modeli.

V letu 1900. so začele gospe nositi karnirana, obrobljena, nabrana zvončasta krila in bluze z ozkimi rokavi, ki so segale visoko do vratu. V l. 1901. so nekoliko spustile bluzo, da je plapolala par centimetrov pod pasom ali nad pasom. Na glavah so se pojavili ogromni klobuki, na katerih so posebno »vihrala« nojeva peresa. Ko je lepota iz l. 1903. prihajala k uličnemu vogalu, si najprej ugle dal njen klobuk, nato bluzo in šele potem damo, čije vlečka je pometala ulični prah. L. 1905. se je pojavila separata bluz in krilo, rokav se je nad komolci napihnil, a čipkast tok je pokrival roko od laktov navzdol. V letu 1906. so dame zelo skrajšale vlečko in poenostavile obleko. V letu 1908. so dame razparale zagibe na krilih in jim dovolile, da so se dvignila za dva centimetra od tal.

Pa je prišla nagla izprememba. Opustile so obrobljanje in gubanje kril, po sedemdesetih letih so se pod obleko spet pojavile forme ženskega telesa. Gospodje so si natakili ščipalnike in gledali reči, ki so jih videli samo najstarejši med njimi. Nato je nastopilo l. 1914. Tega leta sta se zgodila dva svetovno-zgodovinska dogodka. Vsakdo ve, da se je začela takrat svetovna vojna, redko kdo pa še pomni, da so se v tem letu začela nositi kratka krila. Ali da se izrazim točneje: l. 1914. je prvič v novem veku ugledala svetlobo ulic in parkov ženska noga, ki so jo dotlej krila sramežljivo zakrivala. Pred l. 1914. so tičale ženske v dolgih matorih krilih, ki so se jim opletala okoli nog in jih ovirala pri vstopu v tramvaj ali na vlak. Krojači so se na moč trudili, da bi jim to olajšali z razporkom, ki je bil včasih spredaj, včasih po strani, nikdar pa ni bil lep. Popolna emancipacija je nastala v letih 1915. in 1916., ko so opustili razporko, in krilo je tako poskočilo za dobrih 20 cm od tal. V letu 1917. so se krila pomaknila še višje, l. 1921. so bila že nad mečami. Puritanci so jeeli majati z glavami, češ, kaj bo, če bo ta pokvarjenost še rasla. Tolažili so se, da je to zgolj posledica svetovne vojne.

V l. 1922. so se krila zopet nenadoma spustila nižje, in dekleta z X nogami so zopet dobivala najslajše iluzije. Toda že naslednje leto so kratka krila zmago- slavno prodrla, tokrat dokončno in zdaj je moda malce ohladila svojo revolucij-

sko vnemo. Njen korak je postal počasnejši. Ženske so naposled le dosegle modo, o kakršni so sanjale vse lepote. Dobile so večjo prostost v gibanju in obračanju. Prvič v zgodovini je dobila moda mladosten izraz. Kratki lasje (mikado) so v veliki meri pripomogli k tej splošni pomladitvi nežnega spola. Vzklik »Ah, moja draga, zdaj, ko imate kratke lase, ste za deset let mlajši«, so mnogo pripomogli, da se je ta moda trdno zarila v ženska srca.

Dolgo časa je imela moda ljubeznive obzire do nelepih žena. Tolstimi je pomagala skrivati preveč maščobe in mršavi je zopet z raznimi toaletnimi pripomočki omogočila zaželjen videz polnosti. Toda s Premetovim plaščem à la Garcone je L. 1923. postala kraljica ženskega sveta vitka žena. Morda boste ugovarjali, češ, da je v angleških deželah bila vitka linija vedno v modi. To je res, vendar so pojmi o vitkosti lahko precej različni. Sarah Bernhardt je često tožila, da je preveč suha; zaradi tega izpočetka ni dobila angažmana in je nosila dolge rokave, hoteč zakriti mršavost svojih rok. Če pa si ogledamo njene fotografije izza tistega časa z modernega stališča, lahko ugotovimo, da bi bila danes imela težave z angažmanjem zaradi tega, ker bi bila preveč močna. Danes se tako »suhe« žene, kot je bila Sarah Bernhardt, gnetejo pred vrati zavodov, ki izvršujejo razdebelilno kuro.

Premet pač ni nikdar mislil, da bo imel njegov izdelek svetovni sloves. Bil je to preprost, deški plašč iz črnega satina z belim ovratnikom in belimi manšetami; imenoval se je po znanem romanu Viktorja Margueritta. Nosile so ga dame iz najodličnejše družbe, pa tudi počestnice, katerim se je najbolj prilegal. K temu plašču so nosile enostavne klobuke, in če pogledate fotografije žen iz L. 1923. in 1924., mislite, da so bile takrat vse žene sestre. Dame so rade izgubljale svojo originalnost, samo da so bile bolj podobne moškim. To je trajalo toliko časa, dokler se niso preverile, da so jim preveč podobne. Prav zaradi tega, ker so žene bile tako zelo moške, so moški začeli pozabljati na galantne dolžnosti in so kmalu tudi sami opravljali mnoga ženska opravila.

Zato so jele ženske ugibati, kako bi garçonko feminizirale, ahi žensko napravile spet žensko, ne da bi se bile odrekle tistim modnim pridobitvam, ki jih delajo mlajše. Začele so z malenkostni-

mi izpremembam. Nastopila je doba svetlih nogavic; med barvami so prevladovalle žive in rožnopolte. Izrazito črne in rjave nogavice so šle med staro šaro. Svetle barve niso slabe, ker oživljajo ulice, vendar jih debele dame ne bi smele nositi, zakaj njihove noge se vidijo v teh barvah dvakrat tako močne. Nastop svetlih barv pa je povzročil še neki pojav, ki se ne tiče zgolj nogavic in o katerem se bo treba pomeniti podrobneje.

Od L. 1900.—1923. so bile v modi resnične izpremembe, zdaj so v modi več ali manj iluzije. Moda se je ustalila, vzlic temu je treba, da imajo žene vtisk, kakor da vedno nosijo kaj novega in drugačnega; če ne bi bile imele te iluzije, ne bi toliko kupovale in tovarnarji, trgovci in krojači bi bili imeli manjše kose kruha.

Barve so se nenadoma silno razmnožile. Ljudje, ki izmišljajo o njih nova imena, imajo vedno dovolj dela. Ugibajte, kakšne so n. pr. te-le barve: garnelle, morisand, liseron, sanko, distanel, daphne, pandora, opera! Ne veste, kaj je to in teh imen ne najdete v nobenem slovarju na svetu. Podobno je z raznimi vrstami blaga. Vsak dan slišimo o kakšni novi vrsti. Danes, ko so žene zadovoljne z mladostnim videzom, ki jim ga daje standardizirana moda, ne preostane onim, ki živijo od ženske mode, nič drugega, ko da prinašajo na trg vedno nove vrste, da ne nastane uniformnost. Ni lahka reč, izumljati nove vrste blaga; izdelovalci morajo sigurno veliko premišljevati, preden vržejo na trg novo vrsto svile ali volne. Naše prednice so lahko izbirale med kašmirjem, merino, alpakovo volno, tenkim barvnim muselinom, popelinom, kelikom, šifonom, žametom, brokatom, satinom, svilo in še kaj malega. Danes se je že sam svilnat crêpe razmnožil v jako številno rodbino; crêpe de Chine je patriarh drugih crêpov z najrazličnejšimi imeni: sultana crêpe, crêpe jolie, crêpe romaine, georgette crêpe, canton crêpe, yosan crêpe itd.

Tudi volneno blago se je razmnožilo. Pojavila so se imena, kakor crepella, frisca, durana, charmeen, kasha in bolta. Kakšnega znanja je treba danes, če hoče dober trgovec z zgovornostjo zvabiti modno damo k nakupu! Žamet, ki se je nekoč smatral za kraljevsko oblačilo, je padel z družabne višine in se zdemo-kratiziral. Tudi on se pojavlja v raznih

mačicah: je gladek, prozoren, pretkan, iztкан in tako spremenjen, da današnji žametni večerni plašč ne bi bil spoznal svojega čistega prednika iz osemde-setih let. Tudi kožuhočinam služi v naših dneh znatno večje število živali nego nekoč, toda moda je v tej panogi enostavna in vedno enaka. Naše babice so nosile lisičjo, vidrino, bobrovo, tjulenjevo kožuhočinu, pa tudi iz kože perzijskih ovac, hermelinov in soboljev. Danes le s težavo uide kaka žival, ki ima kožuhočinu, svoji posmrtni usodi. Imamo na razpolago krte, južnoameriškega, bobra, svizca, gazelo, risa, kuno, polha, veverico, osla itd. Zajčje kože rabijo za imitacijo najrazličnejših vrst kožuhočin in pomagajo ukvarjati prevešek.

Na področju obuvala ni bila moda nikdar preveč vihrava, to pa že zaradi tega ne, ker se obuvalo mora dobro prilagati, dejstvo, ki zelo brzda domišljijo izdelovalcev. Ni mogoče, da bi se na čevljih pojavilo kaj takega kot je bil nekoč prosluli Čul de Paris, tudi ni misliti, da bi moda velela, naj bodo čevlji za nekaj števil krajši nego je prav. Toda moda si tudi v tem položaju pomaga. Gre ji za usnje. Nekoč so strojili usnje za obuvalo le iz kož domačih živali, danes pa love zaradi lepih in nelepih žen-

skih nožic kuščerje, krokodile, razne kače in drugo golazen. Čevljar se je zatekel tudi k barvam in daje vsako leto na trg večerne čevljičke v kaki novi barvi in po novem vzorcu.

Zadovoljni pa smo lahko s formo klobukov. Klobuki, kakor so jih nosile žene pred l. 1919., so bili po večini neokusne grmade svile, žameta, čipk, cvetlic, umetnih črešenj in peres in so kajkrat splašili konje. Ko je prišel v modo majhen, prikladen klobuček iz klobučevine, je najprej šla rakom žvižgat industrija, ki je izdelovala klobučne igle, oddahnili pa so se tudi moški, ker jim ni več pretila nevarnost, da jim kakšna lepotica na ulici, v tramvaju ali v vlaku izbode oko. Današnja žena nima skrbi, ali klobuk tiči na glavi natanko po predpisu ali ne, čeprav moramo priznati, da vzlic temu olajšanju ne potrafi nič manj prostega časa pred zrcalom. Iz navade, ka-li? Moda klobukov se le neznatno izpreminja; drugačni so samo okrasji na njih.

Kakor je videti, je danes korak mode sila počasen. Izpremembe so skoraj nezorne. Vzlic temu je še vedno mnogo žena, ki se dajo preveriti, da je njihov model popolna novost; če pogledamo natančneje, vidimo, da je v resnici samo predrugačen star vzorec!

Davorin Ravljen

Po Dunavu od Beograda do Železnih vrat

Skozi Kazan in dalje

V Kazanu (kotlu), imenovanem tudi Donja Klisura, se rije Dunav skozi 9 km dolgo, na vsej poti najožjo, pa tudi največičastnejšo sotesko. Na kraju, kjer se Dunav bolj kakor pravokotno pregane v koleno, iznaša ožina komaj 132 m. Na desni se skoraj navpično dvigajo divje, bele, le tu in tam z grmičevjem porasle stene Velikega Štrbca, na levi se pne pokonci romunsko skalovje. Skozi apneno skalovje si je Dunav tu mukoma prevrtal strujo in jo poglobil kar do 70 m, torej pod morsko gladino. Tu glejte krmarja, kako ravna s svojim kolesom! Ko že strmite, ali bo ladja treščila naravnost v steno, postavljeno na pregibu soteske, zavrti krmar svoje veliko kolo kakor najspretnejši šofer volan — in »Kralj Petar« se prav urno okrene v levo in vozi nato z nezmanjšano brzino 17 milj dalje proti izhodu.

Od Trajanovih časov dalje veseskoz nedotaknjena, v svoji zapučenosti in divjini strašna je naša stran. Gola, skoro navpična barijera, v kateri se dva metra nad vodno gladino še opazajo sledovi rimske ceste, ponekod vse kane v skalo in vodeče preko nekaterih lesenih mostov, ki so viseli nad vodo. Vidne so samo še po pol metra visoke vdolbine — vse drugo je izginilo. Kontrast je tem silnejši, ker teče na romunski strani prekrasna Szechenyjevca cesta, zgrajena v zadnjih desetletjih pred vojno. Veličastno delo! Cesta je naravnost izrezana iz skalovja, ima na ovinkih divne galerije, oprte na močne betonske podstavke in viadukte. Bela kakor marmor in zaščitena z visoko cementno ograjo, ki se vleče tik nad skrajnim robom brega. Težko bi sodil, komu je prijetneje in užitneje na poti skozi Kazan: nam potovalcem na ladji, ki spremljamo smeli tok reke, ali pre-